

НИКОЛЕТА ПЪТОВА
Институт за литература – БАН
✉ nikoleta.patova@yahoo.com

БОРИС ЙОЦОВ КАТО ДИРЕКТОР НА НАРОДНИЯ ТЕАТЪР

Nikoleta Patova
Institute for Literature – BAS
✉ nikoleta.patova@yahoo.com

BORIS YOTSOV AS DIRECTOR OF THE NATIONAL THEATRE IN SOFIA

The article examines the period between the appointment and the resignation of Professor Boris Yotsov as director of the National theatre in Sofia. The prominent slavist heads the theatre from May 11, 1936 until September 4, 1937. His theatrical career starts and ends with season 36/37. How was Yotsov accepted as Director; which are the strong and the weak moments of the theatre season under his direction? The text is seeking to answer these questions on the basis of contemporaneous press releases and comments.

Keywords: National theatre, head of the theatre, Boris Yotsov, theatre season 1936–1937, Vladimir Vasilev

---

Професор Борис Йоцов е двадесет и шестият директор на Народния театър за близо тридесетте години от неговото създаване през 1903 г. Той заема длъжността от 11.5.1936 до 4.9.1937 г. Директорът председателства и Артистическия съвет, чиито членове по това време са главният режисьор Николай О. Масалитинов, поетът Николай Лилиев и поканеният от Йоцов за член на съвета, също щатен режисьор в театъра, Хрисан Цанков. Лесно може да бъде изчислено, че статистически средният престой на директорския пост на първата национална театрална институция е с продължителност от един театрален сезон. Това е периодът, за който и Б. Йоцов оглавява театъра. Повечето директори се връщат на поста повторно – някои за трети и четвърти път. Проф. Йоцов приключва своята кариера на театрал с поемането и завършването на сезона 1936/37 г.

От директорите преди него единствено той и проф. Михаил Арнаудов нямат професионален живот, свързан с театъра, драматургията или оперативната критика за тях. Защо ученият Б. Йоцов приема това предизвикателство и как се справя със задачата си? В какъв момент от развитието на Народния театър го оглавява? И защо напуска директорския пост така скоро? Това са логичните въпроси, които предизвиква ангажиментът на Йоцов като шеф на най-представителната национална театрална трупа. Отговорите им биха допълнили личностния портрет на Борис Йоцов.

Директорството на Б. Йоцов се предхожда от третото назначение за директор на театъра на литературния критик Владимир Василев, който в този свой мандат го ръководи два сезона – 1934/35 и 1935/36 г. Тъй като е натрупал достатъчно негативи и сред трупата, и сред колегите си журналисти и критици, отстраняването му се приема с облекчение. През последния театрален сезон излиза поредица от тревожни статии за състоянието на Народния театър. Вестник „Народен театър“ определя 1935 г. като „твърде тъжна и нерадостна за Българския театър“. Като причина се отчитат последствията от голямата стопанска криза, но по-важно е, че „българинът няма култ към театъра и въобще, към изкуството и културата!“ ([1] Димов 1935). Няколко броя преди това в. „Народен театър“ излиза с водеща статия, озаглавена „Спасявайте театъра!“, в която авторът призовава да се мобилизират всички средства, за да се събуди интересът на публиката – икономическата криза отново се изтъква като заплаха и към нея се добавя експанзията на киното, което се възприема с по-малко интелектуално усилие от театралния спектакъл и е далеч по-евтино изкуство за зрителя. Това, разбира се, са световни процеси. Но отражението им в България би могло да бъде смекчено с правилна културна политика, която за съжаление ръководството на Народния театър не провежда: „... на всяка театрална управа до сега не мога да призная добро желание и честно усилие. Разликата между тях е била само в индивидуалната подготовка на всеки ръководител за заемащото място в театъра“ ([2] Атанасов 1935). В края на театралния сезон вестникът отново отбелязва значително намалелия интерес към Народния театър и операта. На ефекта от икономическата криза „помага“ недостатъчно енергичното управление, „осъдителната бавност“ на решенията и наглед творческите експерименти, които всъщност задоволяват лични амбиции. Към критиките се добавя „усещането за безпогрешност у ръководните лица“ и липсата на критично внимание към работата им.

Това настроение към Вл. Василев предполага надеждите, с които се посреща новоназначеният директор Б. Йоцов. Последната цитирана статия продължава с изказаното упование, че шансът Народният театър да възвърне изгубените си позиции е в неговия нов директор: „Днес, когато държавният театър има нова ръководна личност, излязла от средата на едно просветно тяло, нека бъдем сигурни в искреното желание на тази ръководна личност, че тя ще тласне театъра в неговия прав път, че ще пресече всички амбиции, които има тепърва да растат, и че ще закрепни застрашените му интереси, вземайки поука от едно близко минало.“ ([3]).

Същият брой на в. „Народен театър“ започва с информация за смененото ръководство на театъра – за уволнението на „г. Вл. Василев... и на негово място е назначен с Царски указ известният учен и литературен критик проф. Борис Йоцов.“ В представянето на новия директор редакцията на вестника подчертава няколко обнадеждаващи факта

около назначението: че директорът е мотивиран за поста, който поема, воден от желанието да издигне художественото ниво на театъра и той да стане „разсадник на родна култура и изкуство“; има съгласието и уверението на артистите за тяхната пълна подкрепа, ако следва това свое намерение без да се поддава на „лични и на котерийни интереси“ – фаталната грешка, според редакцията, на почти всички досегашни директори на Народния театър. Б. Йоцов е представен като „достатъчно мъдър и просветен учен“ и редакцията му пожелава „ползотворна дейност“ с убеденост, че Народният театър в „неговото лице е намерил най-после един от най-мъдрите си директори“.

В следващия си брой 40 вестникът отново – с портретна фотография и този път с лаконична, съдържана информация и с надежда за позитивни промени – повтаря новината за новия директор: „Иска ни се да вярваме, че Народният театър в лицето на проф. Йоцов е намерил един от редките си ръководители.“ ([4]).

Сред първите действия на Б. Йоцов като директор е да организира среща с целия творчески състав на театъра, операта и балета, които редица години съществуват под общо ръководство. След срещата той дава изявление за пресата, в което казва, че е посрещнат с „вяра, ентузиазъм и доверие“ и че напълно осъзнава „голямата отговорност“ пред себе си. Самият Йоцов характеризира връзката си с театъра така: „Не съм чужд на театъра и неговите проявления, следя ги отблизо. Познавам играта на артистите, някои от тях са ми приятели... Освен това, артистите не са ми били чужди като носители на стремежа за културни завоевания, литература и изкуство в тая страна. Идвам с сърце, препълнено с любов към тях и тяхното дело.“ Професорът споделя и стряскащите предупреждения, които са му отправени преди да приеме поста: „Там е гнездо на оси, лудница, вулканическа почва, нелогични прояви...“ ([5]). Следва интервю с Б. Йоцов, в което той заявява: „Езикът в театъра трябва да бъде образец: правилен, чист и звучен“ и изразява амбицията си като филолог да се погрижи за чистия български език на сцената. Също добавя, че ще е благодарен на всички, които го подкрепят в работата, а на критиката ще бъде задължен, ако тя „подкрепя хубавото и поправя грешките“ ([6] Герн 1936). Изявлението му пред пресата демонстрира в по-голяма степен емоции, искрен ентузиазъм и добри намерения. И в по-малка – ясна стратегия за осъществяването им. Той споделя обаче, че като ръководител на най-представителната театрална институция е истински затруднен от липсата на правилник, който да урежда взаимоотношенията в самия театър и на театъра с другите институции, а изготвянето на такъв документ е една от първите му грижи. На въпроса за репертоарната политика отговаря с разсъждение, но не предлага конкретно решение каква да бъде тя. Факт е, че е трудно да бъде постигнат верният баланс в съотношението родна-чужда драматургия, която да се представя на най-престижната театрална сцена у нас, казва той. Финансовият въпрос,

както и въпросите за попълване на артистичния състав на театъра, за главния диригент на операта, за организирането на гастроли получават отговор, че директорът е мислил по тях, но все още не е стигнал до решение как да се справи с всички тези проблеми. Новият директор споделя, че една от задачите, които вече е оформил пред себе си, произтича от филологическата му подготовка и би работил целенасочено и с грижа от сцената да звучи правилен и чист български език. Предварително изказва признателност за всяка добронамерена помощ, която би получил от всички, готови да му я дадат.

За първи път Йоцов публично споделя по-конкретни свои планове в интервю, дадено два месеца по-късно и само месец преди откриването на новия театрален сезон. След разговор на директора с журналисти в „Нова камбана“ публикува по-важните моменти от изказването на Б. Йоцов ([7]). Споделеното тук има вече вида на изяснена програма за настоящата театрална година и директорът е значително по-конкретен за плановете си. А някои от тях дори са в процес на осъществяване:

1. Върнал е в трупата няколко от големите ѝ имена, напуснали предишния сезон поради конфликт с Вл. Василев. Самото заглавие на интервюто с големи букви изписва имената на Кръстьо Сарафов, Стоян Бъчваров, Петя Герганова и Георги Стаматов, които отново постъпват в Народния театър.

2. Завършил е срещата си с пребиваващия в момента в България директор на Белградския народен театър г. Войнович, с когото са постигнали споразумение за взаимни гостувания на двете трупи през идния сезон, както и за индивидуални турнета на български и сръбски артисти, които да изпълнят главните роли в български пиеси на белградска сцена и обратно.

3. Обявява заглавията на пиесата и операта, които ще открият новия сезон през следващия месец – това са драмата „Пред изгрев“ („Кара Танас“) от Ст. Савов и операта „Оберон“ от Вебер.

4. Съобщава и решението за организиране на конкурс за българска драма. За първите трима, спечелили конкурса, са подготвени парични награди.

От ноември 1936 г. се осъществява поредица от гастроли между Белградския и българския Народен театър. Една от българските звезди – актьорът Кръстьо Сарафов – гостролира в Белград в ролите на Големанов от пиесата на Ст. Л. Костов и Агатон от „Опечалена фамилия“ на Бр. Нушич. Артистът от Народния театър на Белград Душан Раденкович играе тези роли в София. През декември Хр. Цанков поставя в Белград „Майстори“ на Р. Стоянов, докато сръбският режисьор Душан Веслич прави „Кошана“ на Борислав Станкович у нас ([8] Попилиев 2004: 152).

В първия брой за 1937 г. на в. „Български народен театър“ е публикуван обзорът-равносметка на редакцията за изтеклата театрална година. Той започва с оценка за работата на Народния театър и Народната

опера. С оптимизъм е отбелязано, че тяхното художествено ниво расте. Значително място в статията е отделено на „директорската промяна“ като „важно събитие в живота на театъра“: „Не е тук мястото, да се впускаме в преценка на дейността на директорите, да сравняваме и присъждаме. Но трябва с горчивина да отбележим, че директорските промени стават у нас твърде често, много по-често отколкото го искват интересите на театъра. Тъкмо един директор поеме работата, изучи нуждите и работата на един технически и художествено тъй сложен институт и ето че го променят. Още по-жалко е, че причините на тези промени са повече случайни, или се дължат на... клюката, лични недоволства и домогвания и други подобни. А ние нямаме много хора, които да са запознати с театралната работа и да обичат искрено и безкористно театъра. Все нови хора, които наново се учат! Нека пред прага на новата година да пожелаем, щото сегашният директор – уважаемият г-н проф. д-р Йоцов – да не бъде постигнат от обикновената директорска съдба. Той тъкмо започна да се запознава с работата на института – тепърва сега му предстои разгъване на творческа дейност, на която пожелаваме да посвети всичката си енергия...“ ([9]).

Борис Йоцов се радва на трайна медийна подкрепа от екипа на най-плътно обвързаното с театъра периодично издание тогава – в. „Български народен театър“. Оценката за Б. Йоцов не е само ретроспективна. По време на театралния сезон, в който той ръководи театъра, се появяват редица положителни, дори възторжени отзиви за премиерните спектакли на Народния театър. По-вероятно е професионалните взаимоотношения на Йоцов в други посоки, например, с министерството и с някои от актьорите, да са създали напрежения и невъзможност за работа, които довеждат до оставката му. А похвалите в пресата към директора и неговата политика на ръководене на театъра са изобилни.

Като най-значително творческо събитие на сезона 1936/37 г., което критиката определя и като „паметна дата“ за нашия театър, е спектакълът „Задушница“ от Адам Мицкевич. Постановката е на полския режисьор Леон Шилер, който две години по-рано вече е правил същия спектакъл във варшавския „Театър полски“. Премиерата на „Задушница“ преминава при „голяма тържественост“, отбелязва в. „Зора“ в бр. 5332: „Изпълнението ѝ на нашата сцена ще бъде паметна дата в историята на Народния театър“ ([10]). Според Стр. Димов „Задушница“ е една от най-грандиозните постановки у нас, която следва експресионистичния стил. Разпределение, ансамбъл, художествена прецизност, единна сценична логика – всичко в нея според преценката на театралния критик е на висота. Толкова завършен и монолитен спектакъл почти не е виждан дотогава на българска сцена, пише Димов: „Това е спектакъл, в пълния смисъл на думата от европейски мащаб.“ ([11] Димов 1937).

В интервю с режисьора Леон Шилер, публикувано във в. „Зора“, полският театрал хвали българските артисти, успели да се справят

на високо ниво с изпълнението на ролите в „най-съвършената полска пиеса, най-голямата гордост на полското драматическо изкуство“. Режисьорът изразява вярата си в успешното представяне на пиесата на българската сцена ([12]).

Рецензии и за други театрални спектакли съдържат признание за отличната работа на Б. Йоцов като ръководител на Народния театър. Когато оценява високо актьорската игра в постановката на „Тартюф“, Стр. Димов завършва статията си с оценка и на усилията на директора: „Този спектакъл достатъчно убедително говори за възхода на Народния театър, който под мъдрото и просветено ръководство на директора му проф. д-р Борис Йоцов през този сезон отбеляза големи художествени постижения.“ ([13] Димов 1937).

Още преди да бъдат изнесени представленията, в подкрепящия Б. Йоцов в. „Народен театър“ били събрани най-възторжените похвали на критиката за „Задушница“, „Отело“, „Тартюф“, „Отвъд хоризонта“ и в края на 1936 г. в редакционна бележка времето на неговото управление се оценява по следния начин: „През никой друг сезон, откак съществува Народния театър, не е регистриран такъв голям морален и материален успех, както през текущия. Спектаклите на драмата и операта се посещават масово. Всяка вечер салона е препълнен с публика. Този голям интерес на публиката към делото на Нар. театър трябва да се отдаде преди всичко на сполучливия репертоар, който тракува проблеми, близки до психиката на съвременния зрител. Най-после намери се един директор, в лицето на литературния критик и учен г. проф. д-р Борис Йоцов, който да свърже художественото дело на народния театър с пулса и разбиранията на публиката. Тази заслуга е лична на г. Йоцова... Ако и занаят Народния театър върви в този темп, до края на сезона, ще отбележи, може би, за първи път един чувствителен суфецит¹. Във всеки случай, г. Йоцов досега се очерта като един от най-добрите директори на Народния театър.“ ([14]).

Спектакълът „Задушница“ и организираният по инициатива на проф. Йоцов конкурс за българска драма (макар и непреминал гладко) са големият актив на неговия директорски мандат. Като решение да бъде върната публиката в салона той полага реални усилия да се преодолее залитането към комедията и мелодрамата и да се наложи качествената драматургия със старание да бъде насочено вниманието към работата на българските писатели. Няколко сезона след управлението на проф. Йоцов, в самия край на 1939 г. Ат. К. Георгиев пише с нескрита радост за „добре изнесената“ „прекрасна“ пиеса на Яворов „Когато гръм удари“. С нея е открит тогавашният театрален сезон. Предвидени са още български пиеси, които да бъдат поставени на сцена. Засиленото внимание на Народния театър към българската драматургия дава повод на автора на

¹ Преизпълнение на показателите

статията да припомни инициативата на напусналия вече директорския пост Б. Йоцов и установения от него „култ към българската драма, когато се полагаха особени грижи за нея“. „При Йоцов бе установен българския героичен стил и той трябва да бъде достойно застъпен в театъра, който е национален институт и има културно-възпитателни задачи“, пише авторът на „Български народен театър“ ([15] Георгиев 1939).

През лятото на 1937 г. се осъществява голямо турне в Северна Америка на 16 артисти от Народния театър. Но не театърът, а артистите Г. Стаматов и Кр. Сарафов са организаторите на това професионално пътуване. Освен актьорите в групата пътува и помощен персонал, така че общият брой нараства до 24 души. Финансовата подкрепа, която получават от България, стига за сравнително комфортно пътуване, но за да покриват разходите си в Америка, членовете на трупата трябва да разчитат на доходите от представления или там на място да намират нова финансова помощ. Трупата изнася спектакли в Торонто, Ню Йорк, Детройт, Питсбърг и още няколко по-малки града. Играят се сцени от пиесите „Към пропаст“, „Кара Танас“ и „Майстори“, отделни рецитали, както и целите постановки на „Хъшове“ от Вазов и „Щурецът на огнището“ от Дикенс. Представленията им се посрещат с ентузиазъм и публиката не е само от български емигранти, но и от американци, които горещо аплодират актьорите. Независимо че е постигнат сериозен успех, в българската група назряват конфликти. И за хубавото, и за лошото в турнето разказва актрисата Петя Герганова, съпруга на Георги Стаматов: „Това турне беше забележително... Спектаклите ни бяха изрядни, но това, което предвиждах, стана. Много актьори на далечен път! Различни характери, настроения, желаниа... Размириците бяха на лице. Съблазни много, а парите ограничени. Започнаха се подозрения, дали двамата водачи не злоупотребяват с доверието на другарите си! С други думи – дали те материално не ги ощетяват! Горките водачи! Те се чудеха какви заеми да сключат, за да излезем на добър край. Когато се завърнахме, срещу водачите на трупата започнаха най-нелепи интриги. Водачите бяха отстранени от театъра...“.

След една година Кр. Сарафов е върнат в Народния театър, а по времето, когато за директор там е назначен Владимир Полянов, след съдебно дело е реабилитиран и Г. Стаматов ([16] Герганова 1970: 42–44).

Отразените в периодичния печат успехи на Народния театър не разкриват цялостния спектър на взаимоотношения на директора с институциите, от които зависи работата му. Заедно с аплаузите към най-силните постановки на театъра Б. Йоцов получава персонални похвали за провежданата от него директорска политика. През пролетта на 1937 г. той решава да се оттегли и депозира оставката си пред министъра на народното просвещение. Приемането на оставката е отложено, но през лятото директорът отново настоява да бъде освободен от поста. Вероятно финансовото разследване на Стаматов и Сарафов след завръща-

нето им от „американското турне“ и напреженията между актьорите, участвали в него, идват в повече на Йоцов и той е категоричен в отказа си от поста на ръководител на най-престижната национална театрална институция в България.

Нежеланието на Б. Йоцов да продължи да ръководи Народния театър говори и за липсващо партньорство в работата му с министъра на народното просвещение. Назначен е за директор от министър М. Йовов (23.11.1935 – 4.7.1936 г.). Като директор на Народния театър Йоцов работи и с Д. Мишайков, който оглавява министерството за още по-кратък период (4.7.1936 – 23.10.1936 г.). Оставката си подава при министър Николай Николаев (23.10.1936 – 24.1.1938 г.). За твърде късото време на собственото му директорство Йоцов се среща с трима министри, негови преки шефове. Фактът на честите промени сам по себе си подсказва за нестабилност при провеждане на културната политика и за административна несигурност. Когато към това се добави наследеното от предходното ръководство (добро или лошо, в основата му стои друга визия за театрална политика) и недостигът на финансиране на театъра след повсеместната икономическа криза, част от мотивите за напускането на Б. Йоцов стават обясними – по различни причини той не е свободен да следва програмата, която се опитва да осъществи.

В началото на следващия сезон за четвърти път за директор на Народния театър е назначен Владимир Василев.

Никоя директорска програма не може да бъде изпълнена в пълнота, още повече за кратък мандат, какъвто се оказва и този на Б. Йоцов. Все пак професорът по литература не притежава опит в театралните дела и по-трудно би могъл да се ориентира в сложните творчески и лични взаимоотношения в трупата. За да се ориентира по-добре в нравите в театъра, е необходимо повече време, което Йоцов се отказва да си даде. Оттеглянето му от театъра е негов избор. Едва ли обаче Борис Йоцов взема това решение поради недостиг на упоритост и интерес.

Възможно е допълнителна причина за оттеглянето му от управлението на Народния театър да е било организирането и работата по новото сп. „Родина“, което замислят заедно с проф. Богдан Филев. Този ангажимент е значително по-близък по дух до академичната работа на проф. Йоцов, което, може би, оформя решението му да пренасочи интереса и усилията си към ръководенето на списанието. Вероятно в подготвяното издание на списание „Родина“ Йоцов е усетил по-силна и по-адекватна на неговите възможности провокация, на която са отстъпили място интересът и амбицията му към Народния театър.

Литература

[1] Димов 1935: Димов, Ст. 1935 и Българският театър. // *Народен театър*, 1935, № 34.

[2] Атанасов 1935: Атанасов, Н. Спасявайте театъра! // *Народен театър*, 1935, № 29.

- [3] Новият директор на Народния театър. // *Народен театър*, 1936, № 39.
- [4] *Народен театър*, 1936, № 40.
- [5] Новият директор на Народния театър пред артистите. // *Нова камбана*, 1936, № 9.
- [6] Герн 1936: Герн, Т. А. Новите насоки в Народния театър. // *Нова Камбана*, 1936, № 11.
- [7] Кр. Сарафов, Ст. Бъчваров, Герганова и Стаматов се връщат отново в Народния театър. // *Нова камбана*, 1936, №. 80.
- [8] Попилиев 2004: Попилиев, Р. Народният театър 1918–1944 година. // *100 години Народен театър*. София: Дамян Яков, 2004, с. 152.
- [9] Театрите през 1936 година. // *Български народен театър*, 1937, № 126 и 127.
- [10] „Задушница“ в Народния театър. // *Зора*, 1937, № 5338.
- [11] Димов 1937: Димов, Ст. „Задушница“ в Народния театър. // *Народен театър*, 1937, № 52.
- [12] В. С. За днешния полски театър и „Задушница“. // *Зора*, 1937, № 5326.
- [13] Димов 1937: Димов, Ст. „Гартюф“ в Народния театър. // *Народен театър*, 1937, № 51.
- [14] Народният театър през този сезон. // *Народен театър*, 1936, № 45.
- [15] Георгиев 1939: Георгиев, Ат. К. За Народния театър. // *Български народен театър*, 1939, № 184.
- [16] Герганова 1970: Герганова, П. *Георги А. Стаматов*. София: Наука и изкуство, 1970, с. 42–44.